

Lucija Stepančič

Feri Lainšček: *Mišo frajer, Janko hajer: zgodba iz Titovega Velenja.*

Murska Sobota: Franc-Franc, 2013.

Mladim v poduk: “Mišo Kovač, car in legenda, pevec, ki je prodal 15 milijonov vinilnih plošč, je leta 1971 zaslovel s pesmijo *Proplakat če zora*, zapustil ženo, se zaljubil v Anito Baturino, ki je ravno postala najstniška mis Jugoslavije, in si pustil rasti brke, ki si jih ni potem nikoli več obril. Znano je tudi, da so se njegovi znameniti brki na široko razrasli po Balcanu, saj so ga mnogi posnemali.” Mišo je sceno, kar koli si že danes mislimo o njej, nedvomno obvladal, le nečesa ni vedel. Da ima v Velenju, takratnem Titovem Velenju, dvojnika, in to rudarja. Kaj šele, da bi slutil, da kopija v tem primeru prekaša original. Prvoosebni pripovedovalec Janko, bogaboječje slovenske matere sin, je nosil brke že veliko pred njim. Je tudi kakih deset centimetrov višji in ima lepši nos. Je pa tudi že poročen in do vratu v svoji knapovski usodi. Kot bi *ghost writer* namesto o nedosegljivem vzorniku pripovedoval o samem sebi. (Ne)zvezdniška biografija je zanimiva prav zato, ker jo pripoveduje človek iz sence.

Poistovetenje je na začetku sicer popolno. “Ob prvi colngi sem si tako kupil črno jakno iz svinjskega usnja in si zavihal ovratnik natanko tako, kot je to nosil Mišo. Naslednji mesec sem odštél še več dinarjev za sončna očala s kovinskim okvirjem in dovolj težko zlato verižico. Medtem pa sem tudi že ugotovil, da naju ne povezujejo le ščetinasti brki, vranje oči in čokata ramena, temveč tudi barva glasu.” Sprememba mode in okusa medtem neprisiljeno poskrbi, da stilska preobrazba družinskega očeta za današnjega bralca izzveni primerno komično. Spomin na patetično estetiko mačo estradnikov v zgodnjih sedemdesetih letih nam danes izvabi nasmeh in ravno tisto mešanico raznežene ironije, ki je potrebna, da nam tole branje tekne kot redko katero drugo. Zgodba o slavnem lomilcu src in njegovem anonimnem, zgolj lokalno znamenitem dvojniku rudarju, je mnogo več kot (še ena) jugonostalglična štorija. Pod sočnimi aluzijami

na četrtpreteklost je pravcata študija krize srednjih letih s poudarkom na tako imenovani drugi moški puberteti, ki zna biti grenka, da je kaj. Tudi v primeru, da so prisotni potenciali za kariero in prepoznavnost. Oziroma prav takrat. Lainščkovo pisanje je na svoj tragikomični način pogosto smrtno resno razglabljanje. O velikih vprašanjih malega človeka. In prav ta usodna vprašanja Janku pomagata artikulirati fantomska podoba velikega dvojnika in vzornika.

Prišepetavanja so vse bolj dramatična in vse bolj nevarno prepričljiva. "Pa kako si lahko en tak Janko? Janko ponižni, Janko pokorni, Janko udarnik, Janko prostovoljec, Janko grebator, Janko lizun, Janko copata! Če bi bil jaz Janko in bi vedel, da mi ni pomoči, bi si že zdavnaj zavezal kaj težkega okoli vratu in se pognal v morje. Ali pa bi se zaprl v kako škalsko klet in se potopil skupaj z njo. Kak smisel pa to sploh še ima, prosim te, no – streči vsem okoli sebe in trepetati, ali si jih res dovolj nasitil z lastnim odrekanjem. Življenje pa gre in se ne sprašuje, ali je na cedilu ostalo tudi kaj zate." Janku prostovoljcu in copati se že svita, kaj bi to bilo: "[N]ekaj, kar je res tvoje. Recimo kak velik trenutek, ko je vse moralo biti tako, kot si ti želel in hotel in terjal, in nisi popustil za nobeno ceno."

Mišo Kovač na svoj kičasti način uteleša presežno dimenzijo po meri proletarca udarnika in njegove družice. Plebejski odvod hrepenenjske strukture ponuja svojevrstno vizijo, ob kateri tako imenovano boljše življenje, ki ga menda v Velenju uživajo rudarji, kar zbledi. Oboževalcem tedanje pop kulture gre namreč predvsem za čustveno intenzivnost, o tem pa so revolucionarji in udarniki seveda vedeli mizerno malo. Zgodovinski trenutek prispeva kar dosti svojega: zagnanost za izgradnjo domovine se je pravkar izpela, najtrša borba za preživetje je tudi že mimo, proletarci, ki že nekaj časa živijo boljše, precej boljše od svojih staršev (to sta jim prinesla socializem in samoupravljanje) so v svojih neprofitnih, a za tiste čase in pojme več kot solidnih stanovanjih na milost in nemilost prepuščeni notranjemu kaosu. Neizživetim fantazijam. Zatrtim čustvom in strastem. Osladna originalna besedila spadajo zraven, Lainšček jih tudi dobesedno navaja, in to v hrvaščini. Morebitne zmrdljaje bralcev z neoporečnim okusom na račun "romantike, po kateri bi hlepele navadne delavke", pa lahko omili vprašanje, ali smo danes sposobni kaj bolj izdatno nahraniti dušo in srce. Seveda ne!

Butastim je na neki način laže: sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja so mnogi še vedno povsem brez težav verjeli v pravljico o "delavski solidarnosti in skupni komunistični prihodnosti." Vendar ne Janko, ki je, čeprav tudi sam precej preprost, že okusil sadež spoznanja, zato je zanj vrnitev v delavski raj nemogoča. Pa čeprav so mu ego naphali v rudniški

kantini pijani knapi in izmozgane striptizete. Idealna samopodoba je izdelana do najmanjših podrobnosti. "Na videz mrk, trd, oster, ožgan, opraskan, zabrazgotinjen, kot da si še živ namenjen v legendo, v resnici pa prekaljen veteran s širokim srcem, ki vse to razume in mu je na dnu duše tudi kdaj žal, da ni šlo drugače in je moralo biti tako." Vse to v provinci- alni atmosferi, ki jo vedno bolj navdihuje vsesplošno sanjarjenje o "drami v morju globokih čustev", ki bi zapolnila emocionalno praznino običajne stahanovščine in "preznojenih težakov". Preproste duše puščobnost in plehkost uradnega optimizma seveda z največjim veseljem zamenjajo za sladko žalost ljubezenskih bolečin in usodnosti. Vendar je razočaranje, kot se kmalu pokaže, očarljivo, medeno in poetično samo v nezavezujočih fantazijah. V resničnosti je neznosno in uničujoče. Usoda, ki "je z užitkom napravila zmeraj drugače, kot je bilo pošteno in prav", Janku noče prihraniti te lekcije. Kaj kmalu se pokaže šokantna razlika med Mišom in njegovim dvojnikom, pa tudi med pravo in ponarejeno bolečino. Da bo kontrast z Mišom Kovačem, ki se mu je zgodila misica, še večji, se Janku zgodi povsem drugačna fatalka, oboževalka iz nočne more, "ženska, ki je niti v sanjah ne bi nikoli povaljal".

Preostanka zgodbe ne nameravam izdati, da ne okrnim učinka resnično osupljivega zapleta in razpleta. Po vseh preobratih pa zaključek kar neka- ko obvisi, in čeprav ne moti, predstavlja vsaj neizkoriščeno možnost. Bi pisec Lainščkovega kova, njegove kilometrine in kondicije tu pravzaprav šele začel? In namesto novele, ki učinkuje kot torzo, pridelal slastno zajeten roman? Naj le še poudarim, da občutek nedodelanosti začuda ni v napoto bralskemu užitku, čeprav po končanem slastnem zalogaju lahko obžalujemo brzostrelno tehniko pripovedovanja. Kot vse, kar je dobro, se izteče dokaj prehitro.